

Фрідріх Хаєк

Претензія на знання

Особливість приводу для цієї лекції, а також серйозні практичні проблеми, з якими зіштовхнулися сьогодні економісти, зробили вибір теми майже невідворотним. З однієї сторони, ще не таке давнє заснування пам'ятної Нобелівської премії з економіки відмічає значний крок у процесі, згідно якого в уявленні громадськості економісти набувають ваги і престижу, що можна порівняти з вагою і престижем фізичних наук. З іншої сторони, на даний момент економістів закликають вказати, як вивести вільний світ з-під серйозної загрози прискорюючоїся інфляції, яка, і це треба визнати, була викликана політикою, яку більшість економістів рекомендувала і навіть нав'язувала урядам. Дійсно, зараз ми маємо мало приводів для гордості: як професія ми спричинили справжній безлад.

Мені здається, що ця неспроможність економістів направляти політику більш вдало тісно пов'язана зі схильністю якомога більше імітувати процедури вражаючи успішних фізичних наук – спроба, що в нашій області може призвести до відвертих помилок. Цей підхід, який був описаний як «сцієнтистська» позиція – позиція, яка, як я визначив близько тридцяти років тому, «безсумнівно ненаукова у справжньому значенні слова, оскільки вона включає механістичне і некритичне застосування способів мислення до областей, відмінних від тих, в яких вони були сформовані». ^[1] Я хочу розпочати із пояснення того, як деякі із найжахливіших помилок нещодавньої економічної політики є прямими наслідками цих сцієнтистських помилок.

Теорія, яка направляла монетарну і фінансову політику протягом останніх тридцяти років і яка, я стверджую, багато в чому продукт такої помилкової концепції щодо придатної наукової процедури, полягає у твердженні, що існує прямий зв'язок між загальною зайнятістю і розміром агрегованого попиту на товари і послуги; воно веде до переконання, що ми можемо назавжди забезпечити повну зайнятість, підтримуючи загальні грошові витрати на належному рівні. Серед різних теорій, що намагаються пояснити численну незайнятість, ця, можливо, єдина, на підтримку якої можна надати переконливі чисельні свідчення. Тим не менше, я вважаю її фундаментально хибною, і діяти на її основі, як ми зараз відчуваємо, надзвичайно шкідливо.

Це підводить мене до критично важливого моменту. На відміну від стану речей в фізичних науках, в економіці і інших науках, що мають справу із сутнісно комплексними феноменами, аспекти вимірюваних подій, для яких ми можемо отримати числові дані, неминуче обмежені і можуть не включати важливі аспекти. В той час, як в фізичних науках загально прийнято, ймовірно на основі переконливих підстав, що будь-який важливий фактор, що визначає події, що спостерігаються, сам по собі може бути об'єктом прямого спостереження і виміру; у вивченні такого комплексного феномену як ринок, який залежить від дій багатьох індивідів, всі обставини, що визначають результат процесу із причин, що я поясню нижче, навряд чи коли-небудь можуть бути відомі чи виміряні. І коли в фізичних науках дослідник спроможний виміряти те, що на основі попередньої теорії він вважає важливим, у соціальних науках часто те вважається важливим, що може бути придатним для вимірювання. Це інколи приводить до того, що висувається вимога, щоб теорії були сформульовані в таких термінах, щоб вони посилалися лише на вимірювані величини.

Важко заперечити, що така вимога доволі деспотично обмежує факти, які можуть бути прийнятими як можливі причини подій, що відбуваються в реальному світі. Такий погляд, який часто доволі наївно приймається як необхідний для наукової процедури, має деякі доволі парадоксальні наслідки. Звичайно, ми знаємо, у відношенні до ринку і схожих соціальних структур велику кількість фактів, які ми не можемо виміряти і про які ми маємо дуже неточні і узагальнені відомості. І через те, що ефекти від таких фактів в будь-якому конкретному випадку не можуть бути підтвердженими чисельними свідченнями, вони просто відкидаються тими, хто присягнувся визнавати тільки те, що вони вважають науковими свідченнями:

внаслідок цього, вони із задоволенням дотримуються вигадки, згідно якої лише фактори, які вони можуть виміряти, доречні.

Зв'язок між агрегованим попитом і загальною зайнятістю, наприклад, може бути лише приблизним, але так як він *єдиний*, по якому в нас є чисельні дані, приймається, що існує лише єдиний причинний зв'язок, який рахується. Так, за цим стандартом цілком може існувати краще «наукове» свідчення для хибної теорії, яка буде прийнята, тому що вона більш «наукова», ніж для вірного пояснення, яке відкидається, тому що для нього немає достатніх чисельних свідчень.

Дозвольте мені проілюструвати це коротким описом того, що я вважаю головною дійсною причиною численної незайнятості – описом, який також пояснить, чому таку незайнятість не можна вилікувати на тривалий час інфляційною політикою, рекомендованою нині модними теоріями. Коректне пояснення, видається мені, знаходиться в існуванні різниці між розподілом попиту між різними товарами і послугами і розміщенням праці і інших ресурсів між виробництвом такої продукції. Ми володіємо доволі добрим «якісним» знанням щодо сил, за допомогою яких виникає відповідність між попитом і пропозицією в різних секторах економічної системи, щодо умов, за яких це буде досягатися, і щодо факторів, що ймовірно завадять такому налаштуванню. Окремі кроки в описі цього процесу покладаються на факти щоденного досвіду, і мало хто, взявшись прослідкувати за аргументацією, поставив під сумнів вірність припущень, заснованих на фактах, чи логічну коректність висновків, зроблених з них. Ми дійсно маємо серйозні підстави вважати, що незайнятість вказує, що структура відносних цін і зарплат була викривлена (зазвичай, монополістичним або державним закріпленням цін) і що для того, щоб відновити рівність між попитом і пропозицією праці в усіх секторах, необхідні зміни цін і деякі переміщення праці.

Але коли нас просять надати кількісні свідчення для певної структури цін і зарплат, які будуть потрібні для того, щоб забезпечити рівномірний безперервний продаж пропонованих продуктів і послуг, ми маємо визнати, що ми не володіємо такою інформацією. Іншими словами, ми знаємо загальні умови, за яких встановиться те, що, інколи збиваючим з пантелику чином, ми зведемо рівновагою, але ми ніколи не знаємо точні ціни чи зарплати, що будуть існувати, якщо ринок рухається до такої рівноваги. Ми лише можемо сказати, якими є умови, за яких ми можемо очікувати, що ринок встановить ціни і зарплати, за яких попит буде рівнятися пропозиції. Але ми ніколи не можемо створити статистичну інформацію, яка покаже, наскільки пануючі ціни і зарплати *відхиляються* від тих, що забезпечать безперервний продаж поточної пропозиції праці. Однак такий опис причин незайнятості є емпіричною теорією, в тому сенсі, що може бути доведена її хибність, наприклад, якщо за сталої грошової маси загальне збільшення зарплат не призвело до незайнятості, це точно не та теорія, яку ми зможемо використовувати, щоб отримати специфічні числові передбачення, що стосуються того рівня зарплат чи розподілу праці, що буде очікуватися.

Тим не менше, чому в економіці ми маємо оголосити незнання таких фактів щодо яких у випадку фізичних наук від вчених неодмінно буде очікуватись, що вони видадуть по ним точну інформацію? Мабуть, не буде сюрпризом те, що ті, хто вражені прикладом фізичних наук, будуть вважати такий стан речей незадовільним і будуть наполягати на стандартах доведення, які вони спостерігають там. Причина такого стану справ – факт, до якого я вже коротко звертався, факт того, що соціальні науки, як і більша частина біології, але не схоже на більшість областей фізичних наук, мають справу зі структурами *сутнісної* комплексності, тобто зі структурами, чії характерні властивості можуть бути виявлені лише за допомогою моделей, створених із відносно великого числа змінних. Конкуренція, наприклад, процес, який створить певний результат, лише якщо він відбувається серед доволі великої кількості діючих осіб.

В деяких областях, зокрема в фізичних науках, де виникають схожі проблеми, складнощі можна подолати використовуючи замість специфічної інформації про індивідуальні елементи, дані про відносну частоту або ймовірність, або розподіл різних відмінних властивостей елементів. Але це дійсно тільки там, де ми не маємо справу з тим, що доктор Воррен Вівер

(до цього із Фундації Рокфеллера) назвав із відмінністю, яку треба значно ширше зрозуміти, «феноменом неорганізованої складності» на відміну від «феноменів організованої складності», з якими ми маємо справу в соціальних науках.^[2] Організована складність тут означає, що характер структур показує, що він залежить не тільки від властивостей індивідуальних елементів, із яких вони складаються і відносних частот, з якими вони відбуваються, але і способу, в який окремі елементи з'єднані один з одним. В поясненні роботи подібної структури ми через цю причину не можемо замінити інформацію про окремий елемент на статистичну інформацію, а потребуємо повну інформацію про кожний елемент, якщо з нашої теорії ми сподіваємося отримати специфічні передбачення про окремі події. Без такої специфічної інформації про окремі елементи ми будемо обмеженими тим, що я іншим разом назвав передбаченням простого шаблону – передбаченням щодо деяких із центральних атрибутів структури, що сформується, але що не містять специфічних тверджень про окремі елементи, із яких буде складатися структура.^[3]

Це особливо стосується теорій, що звітують про визначення системи відносних цін і зарплат, що сформується на добре функціонуючому ринку. До визначення цих цін і зарплат додається ефект від конкретної інформації, якою володіє кожен з учасників ринкового процесу – сума фактів, які у всій своїй кількості не можуть бути відомі науковому спостерігачу чи будь-якому одному розуму. Саме це є причиною переваги ринкового порядку і причиною, чому, коли він не придушується силами урядів, він постійно створює різні замовлення так, що в підсумковому розміщенні ресурсів буде утилізовано більше знання про певні факти, яке існують лише у розпорошеному вигляді між незліченною кількістю осіб, ніж те, яким може володіти будь-яка одна особа. Але оскільки ми, спостерігаючи вчені, таким чином не можемо знати всі вирішальні фактори такого порядку, і внаслідок цього також не можемо знати, за якої саме структури цін і зарплат попит буде всюди рівнятися пропозиції, ми також не можемо виміряти відхилення від такого порядку; не можемо ми і статистично перевірити нашу теорію, тобто перевірити відхилення від «рівноваги» системи цін і зарплат, за яких унеможлиблюється продаж деяких продуктів і послуг за цінами, за якими вони пропонуються.

Перед тим, як я продовжу щодо моєї поточної стурбованості - ефекту від усього цього на політику зайнятості, якою зараз займаються, дозвольте мені визначити більш точно властиві обмеження числового знання, які так часто не помічаються. Я хочу зробити це, щоб не склалося враження, що я загалом відкидаю математичний метод в економіці. Насправді, я вважаю великим прогресом математичної техніки те, що вона може дозволити нам описати за допомогою алгебраїчних рівнянь загальний характер шаблону навіть там, де ми необізнані щодо числових значень, які визначають конкретний прояв. Ми навряд чи змогли б досягти такої вичерпної картини взаємних внутрішніх зв'язків різних подій на ринку без цих алгебраїчних технік. І, тим не менше, вони привели до ілюзії, що ми можемо використовувати ці техніки для визначення і прогнозування числових значень цих величин; і це призвело до марного пошуку кількісних чи числових констант. Це сталося, незважаючи на те, що сучасні засновники математичної економіки не мали таких ілюзій. Це правда, що їхні системи рівнянь, що описують шаблон ринкової рівноваги, складені таким чином, що якби ми мали змогу заповнити пусті місця абстрактних формул, тобто якби ми знали всі параметри цих рівнянь, ми змогли б обчислити ціни і кількості всіх товарів і послуг для продажу. Але як Вільфредо Парето, один із засновників цієї теорії, чітко зазначив, її ціллю не може бути «прихід до чисельного обчислення цін», тому що, як він сказав, було б «абсурдно» припускати, що ми можемо визначити всі дані.^[4] Справді, головна позиція була вже відома тим видатним попередникам сучасної економіки, іспанським вченим шістнадцятого століття, які наголошували на тому, що те, що вони називали *pretium mathematicum*, математичною ціною, залежала від стількох конкретних обставин, що вона ніколи не могла бути відомою людині, а лише Богові.^[5] Я інколи бажаю, щоб наші математичні економісти сприймали це серйозно. Я мушу зізнатися, що я досі маю сумніви щодо того, чи зробили ці пошуки вимірюваних величин вагомими внесками в наше *теоретичне* розуміння економічних феноменів – так само чітко, як опис конкретної ситуації. Також я не готовий прийняти виправдання, яке стверджує, що ця гілка дослідження ще занадто молода: все-таки, сер Вільям Петті, засновник економетрики, був до деякої міри старшим колегою сера Ісаака Ньютона в Королівській Академії!

Існують деякі ситуації, коли забобони щодо того, що лише вимірювані величини можуть бути важливими нанесли безсумнівну шкоду економічній галузі: теперішня інфляція і проблеми із зайнятістю дуже серйозні приклади. Їх ефект був тим, що, можливо, є дійсною причиною того, що численній незайнятості не надається значення сцієнтично налаштованою більшістю економістів, тому що її дія не може бути підтверджена прямо видимими відношеннями між вимірюваними величинами, і що майже виключна концентрація на чисельно вимірюваних поверхневих феноменах створила політику, яка зробила стан речей ще гіршим.

Звичайно, треба без вагань визнати, що теорія того типу, як я розглядаю як справжнє пояснення незайнятості – це теорія дещо обмеженого обсягу, тому що вона дозволяє нам робити лише дуже загальні передбачення того *типу* подій, які ми маємо очікувати в даній ситуації. Але результати політики більш амбітних побудов не були дуже успішними і я визнаю, що я надаю перевагу дійсному, але недовершеному знанню, навіть якщо воно залишає багато невизначеного і непіддатного передбаченню, претензії на точне знання, яке скоріше за все хибне. Довіра, яку очевидна відповідність з визнаними науковими стандартами може отримати за на вигляд прості, але хибні теорії, як показує теперішня ситуація, має страшні наслідки.

В дійсності, у випадку, що обговорюється, самі заходи, які домінуюча «макро-економічна» теорія запропонувала як ліки від незайнятості, а саме збільшення агрегованого попиту, стали причиною дуже широкого хибного розташування ресурсів, яке скоріше за все зробить широкомасштабне безробіття неминучим. Безперервна ін'єкція додаткових кількостей грошей в точки економічної системи, в яких вона створює тимчасовий попит, який має припинитися, коли збільшення кількості грошей припиняється або сповільнюється, разом із очікуванням продовжуючогося зростання цін притягає працю і інші ресурси до застосувань, які можуть тривати тільки так довго, як продовжується збільшення кількості грошей з тією ж швидкістю – або можливо так довго, як кількість грошей продовжує збільшуватися з тим самим прискоренням. Така політика створила не стільки рівень зайнятості, який не міг би бути створений по-іншому, скільки розподіл зайнятості, який не може бути безкінечно підтриманий і який через деякий час може бути підтриманий лише рівнем інфляції, який стрімко веде до дезорганізації всієї економічної активності. Факт полягає в тому, що через помилковий теоретичний погляд нас було заведено у ненадійну позицію, в якій ми не можемо запобігти повторній появі значної незайнятості; не через те, що, як цей погляд інколи зображає у фальшивому світлі, незайнятість навмисне приноситься як захід у боротьбі з інфляцією, а через те, що зараз вона має відбуватися як надзвичайно прикрий, але невідворотний наслідок помилкових політик минулого навіть після того, як інфляція перестане прискорюватися.

Тим не менше, я мушу зараз облишити ці проблеми невідкладної практичної важливості, які я представив головню як ілюстрацію важливих наслідків, які можуть послідувати від помилок, що стосуються абстрактних проблем філософії науки. Існує достатньо причин бути стурбованим щодо довгострокових небезпек, створених в значно ширшій сфері некротичним сприйняттям тверджень, що мають *видаватися* науковими, ніж у відношенні проблем, які я тільки що розглядав. Що я головню хотів показати тематичною ілюстрацією – це те, що певно в моїй галузі, але я вважаю, що також в цілому в науках про людину, те, що на перший погляд виглядає як більшість наукових процедур, часто найбільш ненауково, і, більш того, що в цих галузях є визначені межі досягнень, які ми можемо очікувати від науки. Це означає, що довірити науці (чи обмірковувати контроль згідно з науковими принципами) більше, ніж науковий метод може досягти, може мати плачевні наслідки. Прогрес природничих наук у сучасні часи, звичайно, настільки перевершив усі очікування, що будь-які натяки на те, що для неї можуть бути межі, викликають підозри. Особливо противляться такій ідеї ті, хто сподівався, що наша зростаюча спроможність передбачати і контролювати, яка здебільшого розглядається як наслідок наукового прогресу, у застосуванні до процесів у суспільстві, скоро дасть нам змогу формувати суспільство цілковито за нашим уподобанням. Дійсно, правда, що на відміну від захоплення, яке має тенденцію викликати відкриття фізичних наук, ідеї, які ми отримуємо від вивчення суспільства, значно частіше мають пригнічувальний ефект відносно наших сподівань; і можливо не дивно, що більш поривчасті імпульсивні молоді члени нашої професії не завжди готові це прийняти. Однак, впевненість в безмежній силі науки також дуже

часто базується на хибному переконанні в тому, що науковий метод складається із застосування готових до вжитку технік чи на імітуванні форми, радше ніж суті наукової процедури, так наче комусь треба лише виконати кроки якогось кухарського рецепту, щоб вирішити усі наші соціальні проблеми. Інколи майже здається, наче техніки науки були більш поверхнево вивчені, ніж розмірковування, що показали нам, в чому полягають проблеми і як до них підходити.

Конфлікт між тим, яких досягнень громадськість в своїх теперішніх настроях очікує від науки щодо задоволення поширених сподівань, і що дійсно в її можливостях - серйозне питання, тому що навіть якщо справжні вчені усі мають визнавати обмеження того, що вони можуть зробити в галузі людських справ, поки громадськість очікує більше, завжди буде хтось, хто буде удавати і можливо чесно вірити, що він може зробити більше для задоволення вимог громадськості, ніж дійсно в його силах. Для експерта завжди доволі складно, а для непрофесіонала, звичайно, в багатьох випадках неможливо, відрізнити легітимні і нелегітимні твердження, що висувуються від ім'я. Неймовірна публічність, яку нещодавно отримав від медіа звіт, що висловився від імені науки щодо «*Меж зростання*», і тиша тих самих медіа про нещадну критику, яку цей звіт отримав від компетентних експертів^[6], має змусити будь-кого відчувати певне застереження щодо меж, в яких може бути використаний престиж науки. Але аж ніяк не лише в галузі економіки робляться далекосяжні заяви на користь більш наукового спрямування всіх людських дій і бажаності заміни спонтанного процесу на «свідомий людський контроль». Якщо я не помиляюся, психологія, психіатрія і деякі гілки соціології, не кажучи вже про так звану філософію історії, навіть більше уражені тим, що я назвав сциєнтистським упередженням і правдоподібними заявами про те, чого може досягнути наука.
[\[7\]](#)

Якщо ми хочемо зберегти репутацію науки і хочемо запобігти зухвалим претензіям на знання, заснованим на поверхневій схожості з процедурою фізичних наук, багато зусиль має бути спрямовано на викриття таких зухвалих претензій, деякі з яких на теперішній час стали персональними інтересами авторитетних університетських факультетів. Ми не можемо віддячити в достатній мірі таким сучасним філософам науки, як сер Карл Поппер за надання нам тесту, за допомогою якого ми можемо розрізнити те, що ми можемо приймати як наукове, і тим, що не можемо – тесту, який, я впевнений, деякі доктрини зараз широко прийняті як наукові, не пройдуть. Тим не менше, існують окремі проблеми, пов'язані з цими сутнісно комплексними феноменами, з поміж яких соціальні структури настільки важливий приклад, що викликає в мене бажання повторити ще раз на завершення в більш загальних термінах причини, чому в цих галузях не лише існують абсолютні перешкоди до передбачення певних подій, але чому діяти так, немов би ми володіємо науковим знанням, що дозволяє нам обійти їх, само по собі стає серйозною перешкодою для прогресу людського інтелекту.

Головна позиція, яку ми маємо пам'ятати, це те, що великий і стрімкий прогрес фізичних наук стався в галузях, де доведено, що пояснення і передбачення може базуватися на законах, які вираховані для величини, що спостерігається як функція порівняно небагатьох змінних – чи то певних фактів, чи то відносних частот подій. Це може бути головною причиною, чому ми виділяємо ці галузі як «фізичні» у протиставленні до тих більш високо організованих структур, які я назвав тут сутнісно комплексними феноменами. Не існує причини чому такий стан має бути однаковим як для перших, так і для останніх галузей. Складнощі, з якими ми стикаємося в останніх, не є складнощами, як хтось може спочатку підозрювати, у формулюванні теорій для пояснення подій, що спостерігаються - хоча вони також спричиняють певні складнощі у перевірці пропонованих пояснень, а тому в усуненні поганих теорій. Вони стаються як наслідок головної проблеми, яка постає, коли ми застосовуємо наші теорії до будь-якої певної ситуації в реальному світі. Теорія сутнісно комплексних феноменів має звертатися до великої кількості окремих фактів, і для того, щоб отримувати передбачення з них чи перевіряти їх, ми маємо перевірити усі ці окремі факти. Як тільки ми досягнемо успіху і цьому, не має бути якихось окремих складнощів у отриманні перевірюваних передбачень – за допомогою сучасних комп'ютерів це має бути достатньо легко помістити ці дані у відповідні пусті місця теоретичної формули і отримати передбачення. Справжня складність, до вирішення якої

наука не має чого додати, і яка інколи дійсно не має вирішення, полягає у перевірці окремих фактів.

Простий приклад покаже природу цієї складності. Уявіть якусь гру з м'ячем, в яку грають декілька людей із приблизно рівними здібностями. Якщо ми знаємо декілька окремих фактів на додачу до нашого загального знання про спроможності гравців, такі як стан уваги, їх відчуття і стан їх сердець, легень, м'язів тощо в кожний момент гри, ми можемо ймовірно передбачити результат. Справді, якщо ми знайомі і з грою, і з командами, ми ймовірно маємо володіти доволі достовірним уявленням про те, від чого буде залежати результат. Але, звичайно, ми не будемо здатні перевірити ті факти і як наслідок, результат гри буде поза межами наукового передбачення, як добре б ми не знали всі ефекти, які окремі події матимуть на результат гри. Це не означає, що ми не можемо робити взагалі ніяких передбачень про перебіг такої гри. Якщо ми знаємо правила різних ігор, ми можемо, дивлячись на одну з них, дуже скоро дізнатися, в яку гру грають і які типи дії ми можемо очікувати, а які ні. Але наша спроможність передбачати буде обмежена до загальних характеристик події, що очікується, і не буде включати спроможність передбачити точні окремі події.

Це відповідає тому, що я раніше назвав передбаченням простих шаблонів, якими ми все в більший мірі обмежуємося по мірі того, як просуваємося із царини, в якій відносно прості закони превалюють, до набору феноменів, де править організована комплексність. По мірі прогресу ми знаходимо все більш частіше, що ми насправді можемо перевірити лише деякі, але не всі окремі обставини, які визначають результат певного процесу; і як наслідок ми можемо передбачити лише деякі, але не всі властивості результату, який ми будемо очікувати. Часто все, що ми будемо спроможні передбачити, буде якоюсь абстрактною характеристикою шаблону, що проявиться – зв'язки між типами елементів, про які індивідуально ми знаємо дуже мало. Так, оскільки я сильно бажаю повторити, ми все одно будемо отримувати передбачення, які можуть бути сфальсифіковані, і які таким чином матимуть емпіричне значення.

Звичайно, порівнюючи з точними передбаченнями, які ми привчилися чекати від фізичних наук, такого плану прості передбаченні шаблонів – можливість, з якою не кожен захоче погоджуватися. Однак, небезпека, від якої я хочу застерігти – саме переконання, що для того, щоб сформулювати твердження, що буде сприйматися як наукове, необхідно досягти більшого. Таким чином брешуть шарлатани. Діяти згідно переконання, що ми володіємо знанням і що сила, яка дозволяє нам сформулювати процеси у суспільстві цілком за нашим уподобанням, знання, яким ми насправді не володіємо, скоріше за все, принесе нам багато шкоди. В фізичних науках може бути не багато застережень щодо намагання зробити неможливе; хтось може навіть відчувати, що він не має знеохочувати надмірно самовпевнених, тому що їх експерименти можуть все ж створити нові ідеї. Але в соціальній галузі помилкове переконання, що застосування певної сили матиме корисний наслідок, скоріше за все призведе до нової сили, яка буде примушувати інших людей віддатися на розсуд якихось авторитетів. Якщо навіть така сила не погана сама по собі, її застосування, скоріше за все, перешкоджатиме функціонуванню тих сил, що встановлюють спонтанний порядок, які значною мірою сприяють людям, що навіть не здогадуються про них, у досягненні їх цілей. Ми лише починаємо розуміти, наскільки тонка комунікаційна система, на якій засновано базується функціонування передового індустріального суспільства – комунікаційна система, яку ми зevamo ринком і яка виявляється більш ефективним механізмом перетравлення розпорошеної інформації, ніж будь-яка з тих, що людина свідомо розробила.

Якщо людина не хоче наробити більше шкоди, ніж користі, в своїх зусиллях по покращенню соціального порядку, вона має усвідомити, що в цій, рівно як і в інших галузях, де превалює сутнісна комплексність організованого типу, вона не може отримати повного знання, що робить можливим опанування явищами. Вона, таким чином, муситиме використовувати знання, яке вона зможе отримати, не для того, щоб формувати результати, як ремісник формує свої вироби, а радше культивувати ріст, надаючи підходяще середовище, як садівник робить це для своїх рослин. Існує небезпека у п'яному відчутті зростаючої сили, яке породив

прогрес фізичних наук і яке спокушає «запаморочену успіхом» людину спробувати, використовуючи характерну фразу раннього комунізму, підкорити не тільки нашу природну, але і людську середу контролю людської волі. Визнання цих нездоланих меж свого знання має насправді навчити студента соціальних наук уроку скромності, яка має захистити його від того, щоб стати співучасником в найбільш фатальному намаганні людини контролювати суспільство – намаганні, яке робить його не тільки тираном над своїми товаришами, але яке цілком може зробити його знищувачем цивілізації, цивілізації, яку не створив жоден розум, але яка виросла із вільних потуг мільйонів особистостей.

Примітки

[1] "Scientism and the Study of Society", *Economica*, vol. IX, no. 35, August 1942, reprinted in *The Counter-Revolution of Science*, Glencoe, Ill., 1952, p. 15 of this reprint.

[1] Warren Weaver, "A Quarter Century in the Natural Sciences", *The Rockefeller Foundation Annual Report 1958*, chapter I, "Science and Complexity".

[1] Див. мій есей "The Theory of Complex Phenomena" in *The Critical Approach to Science and Philosophy. Essays in Honor of K.R. Popper*, ed. M. Bunge, New York 1964, and reprinted (with additions) у моїх «*Studies in Philosophy, Politics and Economics*», London and Chicago 1967.

[1] V. Pareto, *Manuel d'économie politique*, 2nd. ed., Paris 1927, pp. 223-4.

[1] Див., наприклад, Luis Molina, *De iustitia et iure*, Cologne 1596-1600, tom. II, disp. 347, no. 3, і зокрема Johannes de Lugo, *Disputationum de iustitia et iure tomus secundus*, Lyon 1642, disp. 26, sect. 4, no. 40.

[1] Див. *The Limits to Growth: A Report of the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*, New York 1972; для систематичного огляду цього компетентним економістом див. Wilfred Beckerman, *In Defence of Economic Growth*, London 1974, і переліку більш ранньої експертної критики див. Gottfried Haberler, *Economic Growth and Stability*, Los Angeles 1974, який заслужено називає їх ефект «руйнівним».

[1] Я надав деякі ілюстрації цих тенденцій в інших галузях у своїй вступній лекції в якості візитуючого професора в Зальцбургському Університеті, *Die Irrtümer des Konstruktivismus und die Grundlagen legitimer Kritik gesellschaftlicher Gebilde*, Munich 1970, зараз первиданій для Walter Eucken Institute, у Freiburg i.Brg. by J.C.B. Mohr, Tübingen 1975.

[Коментувати у блозі](#)

Copyright © The Nobel Foundation 1974

Друкується з дозволу The Nobel Foundation